

**Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»**

ШВЕЦЬ СВІТЛАНА ЛЕОНІДІВНА

УДК: 316:314.15"20"(4)

**СУЧАСНИЙ МІГРАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ
НАСЛІДКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН**

23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
Наумкіна Світлана Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
завідувач кафедри політичних наук і права

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Вдовичин Ігор Ярославович,
Львівський торговельно-економічний університет,
завідувач кафедри теорії держави і права

кандидат політичних наук, доцент
Узун Юлія Вадимівна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
доцент кафедри історії та світової політики

Захист відбудеться «17» жовтня 2019 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06 в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 54.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «16» вересня 2019 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Т. О. Каменчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Міграційні потоки сучасності активізуються процесами глобалізації та впливають на функціонування майже всіх політичних інститутів як країн-донорів міграції, так і реципієнтів. Європейські країни є яскравим прикладом таких трансформацій, особливо після інтенсифікації міграційних потоків останніх років. Зміни в міграційній політиці цих країн, законодавстві та поява нових міграційних моделей дозволяє визначити нові засоби подолання негативних наслідків міграційних процесів та перспективи розвитку національних політик. Загострення зовнішньополітичних конфліктів на Близькому Сході та в країнах Магрибу стало каталізатором інтенсифікації міграційних потоків в країни Західної, Південної та Центральної Європи. Міграційні процеси мають як позитивні, так і негативні наслідки, однак якщо для країн-донорів можна виокремити обидві категорії, то для країн-реципієнтів негативні наслідки проявляються більшою мірою через різкий одночасний тиск майже на всі соціально-політичні інститути. Якщо держава має слабкі політичні інститути та відсутність комплексної міграційної політики, є ризик виникнення міграційної кризи, яка обумовлена, як правило, кризою політичної стабільності, тому її вирішення покладається на політичні інститути. У разі загострення міграційної кризи виникає міграційний конфлікт, який є багатовекторним та потребує чіткої стратегії вирішення. Спільна діяльність міграційних спільнот, громадянського суспільства країни-реципієнта та політичних інститутів як країн-донорів, так і реципієнтів об'єднується в політиці інтеграції, яка зменшує негативні прояви міграційних процесів та збільшує кількість позитивних чинників. Імплементация політики інтеграції зменшує рівень розповсюдження правого популізму та антиімміграційних настроїв. Сучасний міграційний процес потребує управління не лише на національному та наднаціональному рівнях, але й на місцевому та регіональному. Поєднання таких програм дозволяє іммігрантам реалізувати власні політичні права, що є показником певного рівня політичної культури, позитивно впливаючи не лише на політичні інститути країни-реципієнта, а й країни-донора.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дана робота виконана на кафедрі політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» в рамках науково-дослідної теми «Соціально-політичні проблеми України в контексті глобальних процесів» (№ державної реєстрації 0114U007155), одним з виконавців якої є дисертант.

Мета роботи – окреслити позитивні та негативні наслідки міграційних процесів сучасності, та визначити умови подолання деструктивних явищ на національному та регіональному рівнях.

Відповідно до мети дослідження були поставлені наступні наукові завдання:

- дослідити еволюцію поглядів щодо міграційних процесів;
- визначити трансформацію міграційного законодавства та політичних програм щодо міграції на національному та регіональному рівнях європейських країн;

- окреслити політичні наслідки міграційних процесів на рівні країн-донорів та країн-реципієнтів;
- проаналізувати трансформацію векторів внутрішньої політики європейських держав під тиском міграційних процесів;
- визначити інструменти подолання кризових явищ міграції в рамках політики інтеграції;
- виокремити політичні та громадянські права учасників міграційного процесу в умовах політики інтеграції.

Об'єктом дисертаційного дослідження є сучасний міграційний процес, *предметом* – позитивні та негативні наслідки міграційного процесу для європейських країн та умови подолання деструктивних явищ.

Методи дослідження обрані відповідно до мети та зазначених завдань.. Методологічною основою дисертації стали нормативні положення, загальнонаукові та спеціальні методи. Недостатня розробленість проблеми, складність визначеного об'єкту вимагали залучення матеріалів та досліджень не тільки з політології та філософії, а й соціології, психології, економіки, демографії та історії. Був використаний інформаційний метод, який передбачає вибір інформаційних джерел, які відповідають тематиці наукового дослідження. При написанні дисертаційного дослідження широкого застосування набули загальнонаукові методи: дедукція, індукція, аналіз, синтез, абстрагування та узагальнення.

Аналіз позитивних та негативних наслідків міграційних процесів вимагав залучення системного та структурно-функціонального підходів, що дозволило виокремити низку критеріїв, за якими здійснювалася оцінка наслідків як для країн-донорів міграції, так і для країн-реципієнтів. Звернення до методу порівняльного аналізу та соціокультурного підходу дозволило виявити особливості подолання негативних наслідків міграційних процесів в країнах-реципієнтах на прикладі складу ЄС.

Завдяки інституціональному підходу був зроблений розгляд взаємодії політичних інститутів, інститутів громадянського суспільства з міграційними спільнотами. Дослідження поведінки іммігрантів в рамках міграційного конфлікту, їх електоральної активності в процесі інтеграції було виконано в рамках біхевіористського підходу.

Дослідження трансформації передвиборчих програм окремих політичних партій, а також їх діяльності в європейських країнах стало можливим завдяки використанню метода компаративістики (саме принципів відповідності та порівнюваності). Зазначені принципи допомогли встановити основні форми реалізації політичних та громадянських прав іммігрантів у контексті імміграційної політики.

Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в наступних положеннях.

Вперше:

– дано авторське визначення поняттю «міграційний конфлікт» в контексті дослідження негативних наслідків міграційних процесів для країн-реципієнтів. Розуміється форма міжетнічного конфлікту, що відбувається в межах однієї держави,

але між представниками різних етнічних груп на фоні зіткнення протилежних соціально-політичних інтересів і поглядів приймаючого населення та міграційних груп, дії яких спрямовані на досягнення несумісних цілей або таких, що взаємовиключають одна одну;

- визначені основні характеристики міграційного конфлікту, а саме – швидкість формування та відсутність тривалих політичних, економічних та соціокультурних зв'язків між його учасниками;

- відокремлено поняття «міграційного конфлікту» від інших видів конфліктів.

Отримало подальшого розвитку:

- аналіз політичних програм правого спрямування, які активізували свою діяльність після міграційної кризи (на прикладі політичних партій Німеччини, Франції, Данії, Італії, Австрії, Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини). Обґрунтовано, що підтримка правих партій громадянським суспільством відбулася лише на момент міграційної кризи та була нетривкою;

- концепція політичної маргіналізації іммігрантів та їх груп. Обґрунтовано, що політична маргінальність виникає тоді, коли зароджується усвідомлення подолання того, що перешкоджає входженню в політичну систему;

- положення, що міграційні процеси негативно впливають на трансформацію політичного поля сучасних європейських країн, призводячи до активізації праворадикальних політичних рухів;

- модель подолання міграційної кризи в країнах-реципієнтах на прикладі країн ЄС.

Уточнено:

- – основні види політичної активності іммігрантів та шляхи реалізації політичних інтересів в європейських країнах;

- основні напрямки політики інтеграції на прикладі країн ЄС та можливості регіонального співробітництва з урахуванням діяльності муніципалітетів;

- умови імплементації політики інтеграції в Україні з урахуванням специфіки основних категорій іммігрантів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що загальні положення та висновки дисертації можуть бути використані для подальшого дослідження кризових явищ міграційних процесів на прикладі інших територій, включаючи міграційні конфлікти, з метою імплементація політики інтеграції для подолання кризових явищ. Подальше дослідження стратегії політики інтеграції є актуальним для України в рамках Асоціації з ЄС та подальшими євроінтеграційними заходами. Окремі положення та рекомендації дослідження можуть бути використані в практичній діяльності органів державної влади України й політичних партій.

Робота є корисною для представників органів місцевого самоврядування, оскільки саме ці інститути отримують найбільше навантаження від міграційних процесів в умовах децентралізації. Результати дослідження можуть бути впроваджені в процесі розробки лекцій, семінарів та спецкурсів з вивчення політичних міграційних процесів та європейської інтеграції, зокрема: «Порівняльна

політологія», «Політичні процес», «Україна в Європросторі», «Теорії європейської інтеграції» тощо. Результати дослідження можуть бути також використані при написанні монографій і навчальних видань з проблем політичних міграційних процесів.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки та положення дисертаційного дослідження апробовано на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Стратегія майбутнього: соціально-філософський вимір. Матеріали міжкафедрального круглого столу (Одеса, 19 листопада 2015 р.); Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 13 лютого 2016 р.); Стихія політики: революція та еволюція: матеріали Другого Південноукраїнського конвенту Міжнародної асоціації студентів політичної науки (м. Одеса, 18–19 березня 2016 р.); Країни Східного партнерства – V4: проблеми і перспективи співпраці: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22 квітня 2016 р.); Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри: матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 9 грудня 2016 р.); Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 10 лютого 2017 р.); Соціально-гуманітарні пріоритети України в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали міжвузівського круглого столу (м. Одеса, 16 листопада 2017 р.); Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри (м. Івано-Франківськ, 12–13 жовтня 2017 р.); Людина має право: філософсько-правовий та соціокультурний дискурс українського суспільства: матеріали круглого столу (м. Одеса, 15 листопада 2018 р.); Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 12 квітня, 2019 р.); IV Всеукраїнська наукова конференція студентів і молодих вчених «Соціально-політичні проблеми сучасності» (м. Дніпро, 28 березня 2018 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені у 18 наукових публікаціях, у т. ч. 5 – у наукових фахових виданнях з політичних наук України та 1 – у міжнародних наукових виданнях, 12 – у матеріалах всеукраїнських та міжнародних конференцій.

Структура та обсяг дисертації обумовлені характером проблематики, постановкою мети і завдань дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на шість підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 214 сторінок. Список використаних джерел містить 245 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено об'єкт і предмет, охарактеризовано використані в роботі методи дослідження, наукову новизну та практичне значення,

надано відомості про апробацію результатів дослідження, структуру роботи та обсяг.

У першому розділі **«Теоретико-концептуальні засади дослідження міграційних процесів сучасності»** проаналізовано стан наукового вивчення проблеми представлено концептуальні підходи та визначено джерельну базу дослідження міграційних процесів сучасності.

У підрозділі 1.1. *«Еволюція наукових досліджень з проблематики міграційних процесів»* увага зосереджена на аналізі наукових розвідок в рамках предмету дослідження. Через актуальність досліджень міграційних процесів крізь призму міграційної політики, виокремлено концептуальні підходи, що розрізняють та відокремлюють поняття міграційного процесу від міграційної політики.

Міждисциплінарний підхід до поняття «міграційного процесу» зумовив використання та дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних наукових підходів. Зарубіжні дослідження міграційного процесу представлені демографічною теорією (С. Еверетт, Дж. Зіпф, В. Льюїс, Д. Масей, Е. Равенстайн, С. Сассен, С. Стоффер); економічною теорій (Д. Массей, С. Сассен); інституційною (М. Вейнер, А. Доуті, А. Золберг, Ж. Тапіносон, Дж. Холліфілд); транснаціональним підходом (Н. Глік-Шіллер Р. Кеохейн, Дж. Най). Серед вітчизняних дослідників міграції та міграційного процесу виокремлені наукові підходи Г. Вітковської, Ж. Зайончковської, В. Івахнюка, В. Іонцева, О. Малиновської, В. Переведенцева, Н. Побулавця, Л. Рибаківського, Ю. Римаренка, Л. Шамілевої, В. Шамраєвої, О. Хомри, Т. Юдіної, Б. Юськова. Здійснено узагальнення політичних наукових підходів до поняття «міграційного процесу», а саме розглянута та обґрунтована концепція «політичної міграціології», неоліберальний та неореалістичний підходи до міграційних процесів, правовий та інституціональний.

Серед дослідників міграційної політики проаналізовані наукові здобутки М. Бублія, І. Івахнюка, М. Ільїної, А. Крепського О. Малиновської, Л. Рибаківського, Ю. Римаренка, О. Хомри, Б. Юськова. Виокремлено інституціональний (К. Калавіта, К. Кеоан, С. Крепський, А. Сімонс), корпоративістський (В. Бриггс, Р. Крейг, Дж. Коллінз, Дж. Хоффманн, Дж. Холліфілд, Г. Фриман), культурно-історичний (Р. Брубакер, С. Хантінгтон, О. Чесноков) підходи до визначення поняття «міграційної політики», а також проаналізовані концептуальні моделі побудови міграційної політики (К. Коданьоне). В межах аналізу поняття «міграційної політики» визначені її функції та фактори впливу на формування міграційних потоків.

У підрозділі 1.2. *«Джерельна база дослідження»* здійснено структурування нормативно-правових актів та джерельної бази з урахуванням специфіки дослідження.

Було здійснено комплектація джерельної бази, а саме: документи міжнародних організацій та структур (конвенції, статuti, угоди), документи національних законодавчих та виконавчих органів влади, офіційні промови та виступи очільників держав, матеріали програмних документів та статутів політичних партій, матеріали громадських організацій, статистичні матеріали, матеріали засобів масової інформації (газети, телебачення, інтернет-видання), спогади, результати опитувань.

Зазначені документи використовувалися з огляду на такі країни як Австрія, Бельгія, Німеччина, Франція, Нідерланди, Італія, Греція та країни Вишеградської групи (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина). Вибірка країн була здійснена з огляду інтенсифікації міграційних потоків на їх територіях та диференціальних підходах до вирішення позитивних та негативних впливів міграційних процесів.

У висновках до розділу I зазначено, що міграційні процеси ставлять нові завдання перед міграційною політикою, що в свою чергу розширює її основні функції. Визначаючи прорахунки міграційних політик європейських країн, що в комплексі з іншими подіями призвело до міграційної кризи, сучасні дослідження побудовані на принципах розробки та імплементації міграційної політики не лише на загально-державному рівні, а й на регіональному та місцевому, що поєднує в собі комплекс заходів і дії відповідних політичних інститутів на кожному з рівнів та координацію спільних дій. Завдяки такому підходу, виокремленню відповідних напрямків політики інтеграції, децентралізації політичних інститутів з питань міграції з метою розширення повноважень органів місцевого самоврядування європейські країни змогли подолати політичну складову міграційної кризи.

Нормативно-правова база до початку міграційної кризи та після дозволила простежити шлях щодо процесу виходу держав з політичного етапу цієї кризи не лише на міжнародному рівні, а й на рівні трансформації місцевого законодавства та децентралізації повноважень політичних інститутів. Окремим питанням визначення наслідків міграційних процесів став розгляд політичного активізму іммігрантів та інститутів громадянського суспільства шляхом аналізу програм політичних партій, створеними іммігрантами другого та третього поколінь, які відображають не лише політичні погляди та вимоги, а й демонструють рівень інтеграції іммігрантів в суспільство-реципієнт.

У другому розділі **«Аналіз позитивних та негативних наслідків міграційних процесів на прикладі країн ЄС»** визначаються критерії аналізу політичних наслідків міграційних процесів, а також трансформацію вектору внутрішньої політики в країнах ЄС під тиском міграції.

У підрозділі 2.1. *«Політичні наслідки міграційних процесів для країн-донорів та країн-реципієнтів»* відзначено, що основним політичним інститутом, що бере на себе повноваження з управління, керування та упередження міграційних процесів, є держава, яка в процесі «виклику-відповіді» трансформує міграційний процес як потенціал для свого розвитку у вигляді відповідної міграційної програми. Визначено чинники впливу на міграційний процес у вигляді факторів «виштовхування-притягнення», а саме економічні (проблеми працевлаштування), політичні (політичний режим та наявність конфліктів в середині держави), соціально-культурні (соціально-культурна адаптація, інтеграція іммігрантів, рівень толерантності). Визначено, що позитивні та негативні наслідки міграційних процесів мають місце і на рівні країн-донорів, і на рівні країн-реципієнтів імміграції. Позитивними наслідками імміграції для країн-донорів визначені зменшення натиску на внутрішній ринок праці, отримання досвіду та підвищення кваліфікації, утворення транснаціонального коридору з країною-реципієнтом (створення постійних міграційних коридорів, глобальний рух капіталу, утворення діаспор,

змішення культур, посилення політичної активності неурядових організацій). Негативні наслідки для країни-донора несуть у собі загрозу втрати людського потенціалу та можливого виникненні демографічної кризи, зменшення якісного та кількісного складу інтелектуального потенціалу суспільства.

Позитивними наслідками для країн-реципієнтів визначені підвищення стандартів праці (з метою зменшення інтенсивності міграційного потоку), прискорення процесів децентралізації, однак негативні наслідки переважають над позитивними, оскільки міграційні процеси здійснюють тиск на всі державні інститути. Основними з них визначені: тиск на соціально-економічну систему, маргіналізація, анклавізація, конфліктогеність, формування криміногенної ситуації, утворення міграційних гетто. Визначено, що міграційна криза 2014 року для країн ЄС стала кризою політичних інститутів та проявом їх слабкості на рівні кожної з країн. Доведено, що додатковим різновидом політичних конфліктів сучасності став міграційний конфлікт, який виник у наслідок міграційної кризи в таких країнах як Німеччина, Австрія, Бельгія, Нідерланди, Угорщина, Італія, Греція.

У підрозділі 2.2. «Трансформація вектору внутрішньої політики під тиском міграційних процесів» досліджуються впливи міграційних процесів на владу та громадянське суспільство. Доведено, що політична активність іммігрантів має вплив на політичні процеси в країнах-реципієнтах, тому імміграційний фактор розглядається як каталізатор дисбалансу і наступного ступеню розвитку політичного процесу. Визначено, що на внутрішньодержавному рівні країни з тоталітарним та авторитарним режимом вибудовують практично схожу модель міграційної політики, яка проявляє себе як політика стримування та жорсткого контролю щодо в'їзду та виїзду населення, що не трансформує політичні інститути та міграційну політику в цілому. Однак в демократичних країнах плюралізм призвів до проявів полярних поглядів на міграційні процеси, що проявилось у вигляді політичної кризи в окремих країнах ЄС під час парламентських виборів на фоні загальної міграційної кризи (Німеччина, Угорщина, Франція, Італія, Австрія). Посилення позицій правих політичних сил під час парламентських виборів досліджувалося за допомогою теорії партійної конкуренції на прикладі останніх парламентських виборів в таких країнах, як Німеччина, Франція, Італія, Данія, Австрія, Угорщина, Чехія, Словаччина, Польща.

У висновках до розділу 2 визначено, що міграційний процес являє собою нестабільне явище, яке може управлятися та направлятися політичними інститутами за допомогою міграційної політики або програми. Доведено, що політична система та політичні інститути потерпають від тиску міграційних процесів, що призводить або до трансформації та виходу на новий рівень, або стагнації та деструкції. Уточнено та доведено, що міграційна криза в країнах ЄС є явищем політичного, оскільки була викликана масштабністю міграційних потоків та слабкістю політичних інститутів, а також відсутністю єдиного політичного рішення на державному, регіональному та муніципальному рівнях. Виокремлено поняття «міграційного конфлікту», що являє собою форму міжетнічного конфлікту в межах однієї держави, між представниками громадянського суспільства та іммігрантами на фоні зіткнення протилежних соціально-політичних інтересів та поглядів

приймаючого населення та міграційних груп, дії яких спрямовані на досягнення несумісних цілей або таких, що взаємо виключають одна одну та є швидким за формуванням.

У третьому розділі «Подолання негативних наслідків міграційних процесів» визначено інструменти подолання кризових явищ міграційного процесу на прикладі використання політики інтеграції та надання іммігрантам політичних прав. Розглянуто муніципальні проекти інтеграції на прикладі окремих муніципалітетів країн ЄС та визначено перспективи використання таких проектів в цілому. Розглянуто українську політику інтеграції в контексті євроінтеграції.

У підрозділі 3.1. «Політика інтеграції як інструмент подолання кризових явищ міграції» обґрунтовано, що поява політики інтеграції є шляхом до подолання кризових явищ імміграції. Визначено, що інтеграція - це динамічний послідовний політичний процес, об'єктом якого є іммігранти, а предметом – залучення їх до суспільно-політичної активності. Варіативність моделей інтеграції були представлені на прикладі Німеччини, Бельгії, Франції, Польщі, Австрії, Угорщини. Обґрунтовано, що міграційна криза 2014 року змінила напрямок міграційної політики, децентралізувавши децентралізувавши політичні інститути для подолання негативних наслідків міграції, оскільки центральна роль держави ігнорує факт про те, що міграційні потоки пов'язують регіони. Визначено, що для подолання негативних наслідків імміграції необхідно враховувати поточну роль муніципалітетів та місцевих громад. Аргументовано, що політику інтеграції слід розробляти з підходом «знизу вгору», близьким до місцевого рівня, оскільки муніципалітети беруть на себе активну роль у прийнятті новоприбулих. В рамках дослідження виокремлено низку муніципальних проектів (INTI-Cities, DIVE, C2C), які містять спільні заходи щодо інтеграції іммігрантів та є ефективними для подолання міграційних конфліктів, руйнування анклавів та міграційних гетто. Визначено, що заходи щодо самоорганізації іммігрантів підвищують рівень демократизації та інформатизації створюють позитивні наслідки міграційних процесів. Аргументовано необхідність залучення політичних інститутів країн-донорів, а також залучення моделі циркулярної міграції з метою подолання негативних проявів імміграції. Визначено, що для України питання міграційних процесів є актуальними в контексті євроінтеграції, однак відзначено, що інтегративний напрямок отримав розвиток в Україні в рамках внутрішньої міграції (інтеграція ВПО), а не за рахунок транзитних міграційних потоків.

У підрозділі 3.2. «Політичні та громадянські права учасників міграційного процесу в умовах політики інтеграції» підкреслено, що політичне регулювання міграційних процесів здійснюється за допомогою захисту і забезпечення громадянських і політичних прав іммігрантів. Політика інтеграції передбачає часткове та / або повне надання іммігрантам політичних та громадянських прав. В умовах суспільства-реципієнта іммігранти починають брати участь в соціальних та економічних процесах, що неможливо без отримання певних громадянських та політичних прав. Доведено, що ця ланка підсилюється також зв'язком іммігрантів з країнами-донорами імміграції на рівні культурних або релігійних асоціацій. Визначено, що електоральна активність є складовою політичної участі, а також

може приймати форму обмеженого політичного представництва. Щодо показників політичної участі іммігрантів першого та другого покоління було визначено, що найменшим є показник участі іммігрантів в політичних партіях, а найвищим – у демонстраціях, написанні петицій та бойкотуванні. Крім того, в рамках концепції транснаціоналізму визначено, що транснаціональні зв'язки не завдають шкоди політичній інтеграції.

У висновках до розділу 3 відзначається, що політика інтеграції в більшості європейських країн почала активно розроблятися та впроваджуватись з моменту міграційної кризи, що забезпечило стабілізацію політичної ситуації в середині кожної держави, також економічну та соціальну складову, формуючи позитивний імідж імміграції. Доведено, що політика інтеграції має розглядатися у динамічному, розвитку, а її двосторонність забезпечується спільними політиками країни-донора та країни-реципієнта. Визначено, що ефективність політики інтеграції залежить від ступеню децентралізації кожної країни. Доведено, що найбільш ефективним є запровадження політики інтеграції на місцях, адже вона несе конкретний та адресний характер для кожної з відповідних груп іммігрантів. Визначено, що використання технології регіональних проєктів можливе з виходом за географічні рамки їх проведення, однак слід зауважити на різницю політико-культурного розвитку кожного окремого регіону.

ВИСНОВКИ

Міграційні процеси в політичному просторі є каталізаторами трансформацій, однак тривалий час вони були поза увагою дослідження політичної науки. Останні десятиліття ХХ століття привернули увагу до цього явища, особливо актуальними дослідження стали в період міграційної кризи, яка охопила країни ЄС. Подолання наслідків міграційних процесів, виокремлення спільної стратегії для країн-донорів та країн-реципієнтів, удосконалення міграційних профілів та міграційного законодавства стали пріоритетними для національних держав.

1. Дослідження трансформації поглядів щодо міграційних процесів дозволило виокремити їх в контексті політичної науки, оскільки поняття міграційного процесу широко використовувалося в економіці, демографії, соціології тощо. Визначено, що з кінця ХХ століття починається активне дослідження міграційних процесів політичною наукою, що було пов'язано з негативними наслідками цього процесу як в країнах-донорах, так і в країнах-реципієнтах. Такі дослідження відокремили поняття міграційного процесу від міграції або мобільності, вбачаючи його комплексність та масштабність наслідків. Дослідження в рамках політичної міграціології виокремило міграційний процес окремою детермінантою політичних трансформацій в державі. Комплексне дослідження міграційного процесу та міграційної політики дозволило виокремити критерії аналізу наслідків міграційних процесів як для країн-донорів, так і для країн-реципієнтів. Вбачаючи прорахунки країн ЄС у формуванні власної внутрішньої міграційної політики, новий підхід щодо виокремлення пріоритетних функцій та напрямків міграційної політики є ефективним розширенням повноважень політичних інститутів та одним із шляхів децентралізації, що забезпечує подолання міграційної кризи.

2. Аналіз та дослідження трансформації законодавчої бази з питань міграції як на рівні ЄС, так і на національному та регіональному рівнях окремих країн (Австрія, Греція, Німеччина, Франція, Угорщина, Польща, Словаччина, Чехія, Італія, Данія, Бельгія, Швеція) дозволила дослідити зміни в роботі політичних інститутів, які відбулися після міграційної кризи. Вибірка країн дозволила порівняти роботу регіональних політичних інститутів в умовах «м'якої» та «жорсткої» міграційних політик, а також дослідити регіональні структурні зміни та можливості координації зусиль з питань міграційних процесів. Визначено, що в умовах децентралізації та розширення повноважень регіональних та муніципальних політичних інститутів позитивно впливає на вирішення кризових явищ, оскільки відновлюється баланс між імміграційним та еміграційним національним законодавством.

3. Використовуючи структурно-генетичний метод, досліджено критерії аналізу наслідків міграційних процесів у формі факторів «виштовхування-притягування» окремо для країн-донорів та країн-реципієнтів на прикладах країн ЄС. Визначено, що політична система та політичні інститути потерпають від тиску міграційних процесів, що призводить або до трансформації та виходу на новий рівень, або стагнації та деструкції. Виділення політичних та соціально-політичних факторів, а саме: політичної ситуації (трансформація політичного поля, зміни в діяльності політичних партій, медіатизація політики), рівень конфліктності, маргінальність, інтеграцію та адаптацію, створення компактних об'єднань (гетто, анклав) дозволило дати авторське визначення поняттю міграційний конфлікт та його відмінності від інших проявів конфліктності, оскільки політизація міграційних процесів несе в собі значний конфліктний потенціал. Доведено, що він визначається не тільки соціально-економічними, політичними, але й соціально-психологічними факторами, які проявляються в анти-модернізмі та традиціоналізмі політичної свідомості іммігрантів. Міграційні конфлікти є асиметричними і за залученими в них учасникам (держава та іммігранти, а також частина політизованих груп населення), і за іншими якісними характеристиками (децентралізований характер прийняття рішень, здійснення збройного насильства, широке поширення методів тероризму).

4. Міграційні процеси є каталізаторами політичних трансформацій в європейських країнах, оскільки під їх впливом відбулися зміни у політичному полі під час місцевих виборів та зміщення пріоритетів у бік правих політичних сил. Така тенденція мала прояв не лише на рівні муніципальних та регіональних виборів, а й на рівні парламентських виборів в окремих країнах ЄС (Австрія, ФРН, Словаччина, Чехія). Однією з політичних тенденцій, спричинених міграційними потоками, стала «персоналізація» політичних партій та використання імені лідера партії замість офіційної назви протягом виборчих кампаній. Визначено, що образ політичного лідера сприяє формуванню образу іммігранта в громадянському суспільстві, з одного боку, та образу країни в цілому – з іншого. Формування негативного образу найчастіше відбувається до трудових мігрантів (легальних та нелегальних), щодо політичних мігрантів (біженців, переселенців) – протилежний (відповідно до політичних програм політичних партій, які використовували міграційні процеси в якості передвиборчої агітації протягом 2015–2018 років в країнах ЄС).

5. Визначено, що найбільш кризовими політичними наслідками міграційних процесів для європейських країн є маргіналізація іммігрантів як суб'єктів політичного процесу, а також ескалація конфліктів в суспільстві. Для подолання таких кризових наслідків доцільно використовувати політику інтеграції в контексті міграційної політики як окремий інструмент запобігання кризовим явищам, але доведено, що найбільш ефективним є її застосуванням на регіональному та локальному рівні. Дістала подальшого розвитку теза про те, що місцеве самоврядування має ключову роль у інтеграції мігрантів у Європі, оскільки муніципалітети беруть на себе активну роль у прийнятті новоприбулих, а також мають завдання довгострокової інтеграції легальних іммігрантів та осіб з визначеним статусом. Міграційна криза змінила напрямок міграційної політики, децентралізувавши політичні інститути для подолання негативних наслідків міграції. Доведено, що інтеграційна політика надає допомогу у вирішенні проблем, пов'язаних з бідними районами, гетто, іммігрантськими кварталами, щоб дозволити органам місцевого самоврядування стимулювати економічну та культурну діяльність та сприяти соціально-політичній єдності. Для України такий досвід є корисним, оскільки існує проблема з внутрішніми міграційними потоками (переселенці), а також з високим рівнем еміграції закордон. Україна має власну політику інтеграції на державному рівні, однак механізми її імплементації на рівні регіонів не є відпрацьованими. Тому доцільно впровадити політику інтеграції в контексті міграційної політики з метою розширення повноважень органів місцевого самоврядування з питань міграції на місцях в умовах політики децентралізації.

6. Політичні та громадянські права учасників міграційного процесу в умовах політики інтеграції є невід'ємною частиною політичного життя країни, тому механізми політичної участі іммігрантів в процесі прийняття рішень є необхідними в рамках міграційної політики та політики інтеграції. Дістало подальшого розвитку теза про те, що політичне регулювання імміграційних процесів безпосередньо пов'язане як з реалізацією імміграційної політики, так і з участю самих іммігрантів у політичних процесах, в тому числі – в електоральних. Політичні права є умовою активної політичної участі, однак політична участь може відбуватися без реалізації політичних прав (прохачі притулку або мігранти, які не мають документів, які можуть мати адвокацію організації або лобі, що впливають на політичний процес). Якість політичної участі іммігрантів у країнах-реципієнтах залежить від двох умов: ліберальної державної імміграційної політики, що спирається на принципи транснаціоналізму та інституційної готовності іммігрантів-негромадян брати активну участь у політичних процесах.

Визначено, що є відмінність у політичних можливостях іммігрантів між країнами Західної, Північної, Південної, Центральної Європи та країнами Прибалтики. Так, в країнах Західної, Північної та Центральної Європи іммігранти користуються широкими політичними правами та мають розширене політичне представництво, натомість в країнах Центральної Європи та Прибалтики політична участь та політичні права іммігрантів є обмеженими, не зважаючи на загальноєвропейські норми та регіональну практику. Однак, слід зауважити, що політичні права на прикладі окремих країн ЄС мають лише ті іммігранти, які

отримали громадянство або є натуралізованими (в країнах Центральної Європи та Прибалтики натуралізовані іммігранти не мають політичних прав). Проблему відсутності політичних прав можна вирішити шляхом інституціоналізації можливостей іммігрантів для неформальної (дорадчої, консультативної) участі у політичному процесі. Водночас політична інтеграція передбачає отримання громадянства та виборчих прав як заключного етапу інтеграції. Визначено, що через громадські організації є можливість успішно здійснювати різні інтеграційні проекти: від поширення загальної інформації про різні аспекти соціального, культурного та економічного життя в країні-реципієнті, організації сприяння у працевлаштуванні та отриманні освіти до інформування іноземців про наявні у них права і обов'язки та активізації виборчої і громадянської активності серед іммігрантів. Відзначено, що політичні партії, створенні іммігрантами не мають активної підтримки на регіональних та місцевих виборах, та не представлені на державному рівні, оскільки вони не підтримуються громадянським суспільством країни-реципієнта через різні причини (від неприйняття до ксенофобії), а також у зв'язку з відсутністю політичних прав у потенційного електорату. Більш успішними є окремі політичні діячі, що мають імміграційне походження, які, на противагу сталій думці, не створюють лобі для іммігрантів, оскільки є успішно інтегрованими в громадянське суспільство країни-реципієнта та відстоюють загальнонаціональні інтереси.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Швець С. Л. (2015) Політико-філософські засади міграційних процесів сучасності. Перспективи. Соціально-політичний журнал. Серія: політологія. Одеса. Вип. 4 (66). С. 143–148
2. Швець С. Л. (2016) Теоретико-концептуальні засади вивчення моделей міграційної політики. Науковий журнал «Politicus». Одеса. Вип. 1. С. 70–73
3. Швець С. Л. (2016) Міграційне питання в політичному дискурсі сучасної України. Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: політологія, соціологія, право. Київ. № 3/4 (31/32). С. 170–173
4. Швець С. Л. (2018) Міграційні процеси сучасності як фактор політичних трансформацій. Регіональні студії. Ужгород. № 12. С. 78–82
5. Shvets S. (2017) Immigration issues in the political discourse of modern Ukraine. Modern vectors of science and education development in China and Ukraine. International annual journal. Odesa: South Ukrainian National pedagogical university named after K. D. Ushinsky, 2017. Issue 3. P. 83–90

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію:

6. Shvets S. (2016) Migration policy as a tool of prevention migration conflict. *Studium Europy Środkowo Wschodniej*. Nr 6. Grudzen. P. 215–223

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Швець С. Л. (2015) Міграційні процеси в Україні та світі: політико-філософський акцент. Стратегія майбутнього: соціально-філософський вимір: матеріали міжкафедрального круглого столу, 19 листопада 2015 року. Одеса: ОДУВС. С. 174–177

8. Швець С. Л. (2016) Міграційна політика України: актуальні проблеми та перспективи на майбутній розвиток. Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 13 лютого 2016 року. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». С. 88–92.

9. Швець С. Л. (2016) Міграційні політичні процеси України: сучасні реалії та перспективи розвитку. Стихія політики: революція та еволюція: матеріали Другого Південноукраїнського конвенту Міжнародної асоціації студентів політичної науки, м. Одеса, 18–19 березня 2016 р. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». С. 61–64

10. Швець С. Л. (2016) Міграційні виклики для України та країн V4: перспективи та шляхи подолання. Країни Східного партнерства – V4: проблеми і перспективи співпраці: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 22 квітня 2016 року. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». С. 137–140.

11. Швець С. Л. (2016) Міграційний конфлікт як особлива форма політичного конфлікту. Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 9 грудня 2016 року. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». С. 82–85

12. Швець С. Л. (2017) Участь мігрантів у політичному житті країни. Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 10 лютого 2017 року. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». С. 96–100

13. Швець С. Л. (2017) Політика інтеграції іммігрантів в контексті глобальних викликів сьогодення. Соціально-гуманітарні пріоритети України в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали міжвузівського круглого столу, м. Одеса, 16 листопада 2017 року. Одеса: Астропринт. С. 96–98

14. Швець С. Л. (2017) Теоретико-методологічні засади та критерії аналізу міграційної політики держави. Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 12–13 жовтня 2017 року). С. 42–44

15. Швець С. Л. (2018) Забезпечення політичних прав іммігрантів на європейському просторі. Людина має право: філософсько-правовий та соціокультурний дискурс українського суспільства: матеріали круглого столу (м. Одеса, 15 листопада 2018 р.). Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса: Астропринт. С. 91–93

16. Швець С. Л. (2018) Політичні конфлікти крізь призму міграційних процесів. IV Всеукраїнська наукова конференція студентів і молодих вчених «Соціально-політичні проблеми сучасності», м. Дніпро, 28 березня 2018 р. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля. С. 35-37

17. Швець С. Л. (2019) Модель циркулярної міграції як інструмент впливу на сучасний міграційний процес. Сценічне мистецтво у світовому культурному просторі XXI століття: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, докторантів, аспірантів і магістрантів. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2019. С. 192–194

18. Швець С. Л. (2019) Політика інтеграції іммігрантів в місцеві громади. Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 12 квітня, 2019 р. Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Центр соціально-політичних досліджень «Politicus». С. 64–66.

АНОТАЦІЯ

Швець С. Л. Сучасний міграційний процес: позитивні та негативні наслідки для європейських країн. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2019.

У дисертації визначені позитивні та негативні наслідки міграційних процесів на основі факторів «виштовхування – притягування» та виокремлено поняття «міграційного конфлікту». Відзначено, що у такій системі відбувається зіткнення політичних інтересів як на національному, так і на місцевому рівні. Проаналізовані парламентські вибори на прикладі Німеччини, Франції, Італії, Австрії, Угорщини, Польщі, Словаччини, Чехії з метою визначення диференційних політичних оцінок наслідків міграційного процесу.

Виокремлено політику інтеграції як інструмента подолання негативних наслідків міграційних процесів, досліджено її ефективність на регіональному та муніципальному рівнях та можливістю імплементації в громадянське суспільство.

Відзначено, що практика надання або ненадання політичних прав є індивідуальною в кожній окремій державі, але підвищення рівня політичної культури та залучення іммігрантів до роботи політичних інститутів або інститутів громадянського суспільства зменшує рівень конфліктності в країні-реципієнті та підвищує відсоток позитивних наслідків міграційних процесів в цілому.

Ключові слова: міграційний процес, міграційна криза, міграційний конфлікт, радикалізм, політична маргіналізація іммігрантів, політична активність, політика інтеграції, політичні права.

АННОТАЦИЯ

Швец С. Л. Современный миграционный процесс: позитивные и негативные последствия для европейских стран. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2019.

В диссертации раскрыты основные теоретико-методологические подходы к исследованию миграционного процесса, осуществлен анализ нормативно-правовой базы с использованием методов структурно-функционального анализа, компаративистики, институционального и исторического подхода.

Определены положительные и отрицательные последствия миграционных процессов на основе факторов «выталкивания – притягивания» и выделены понятия «миграционного конфликта». Отмечено, что в такой системе происходит столкновение политических интересов как на национальном, так и на местном уровне и приводит политической маргинализации (самих иммигрантов или их политических структур). Проанализированы парламентские выборы в на примере Германии, Франции, Италии, Австрии, Венгрии, Польши, Словакии, Чехии с целью определения дифференциальных политических оценок последствий миграционного процесса.

Выделена политика интеграции как инструмента преодоления негативных последствий миграционных процессов, исследованы ее эффективность на региональном и муниципальном уровнях и возможностью имплементации в гражданское общество.

Исследуется вопрос и предоставления политических прав и содействие политической активности иммигрантов, поскольку это уменьшает риски анклавизации и открывает миграционные сообщества, борясь с их замкнутостью. Практика предоставления или непредоставления политических прав является индивидуальной в каждом отдельном государстве, но повышение уровня политической культуры и привлечения иммигрантов к работе политических институтов или институтов гражданского общества уменьшает уровень конфликтности в стране-реципиенте и повышает процент положительных результатов миграционных процессов в целом.

Ключевые слова: миграционный процесс, миграционный кризис, миграционный конфликт, радикализм, политическая маргинализация иммигрантов, политическая активность, политика интеграции, политические права.

SUMMARY

Shvets S. L. Modern migration process: positive and negative consequences for European countries. – Qualifying scientific paper, manuscript copyright.

The thesis for obtaining Scientific Degree of the Candidate of Political Sciences, in the specialty 23.00.02, «Political Institutions and Processes». – South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odesa, 2019.

It contains an analysis of the main theories of the migration process, and examines their evolution from economic to political aspects, as well as different concepts of migration, migration and migration policy. A thorough analysis of the regulatory framework with the involvement of methods of structural and functional analysis, computational, institutional and historical approach allowed us to trace the transformations from the concept of migration policies to practical transformation at the time of the migration crisis. It became a political indicator of the crisis of political institutions, besides, it required rapid decisions either through the transformation of legislation or the transformation of the political field and political institutions.

The assessment of the positive and negative consequences of migration processes should be made according to certain criteria of «repulsion-attraction» factors, which form the migration flow and are markers for each separate series of activities of the state as a political institution. These factors are distinguished as economic, political, and socio-cultural in the dissertation research. Among the positive effects for donor countries, the following can be singled out: reducing labor market pressures, mitigating unemployment, exchanging experiences, enhancing political culture and electoral activity, setting up permanent migration corridors, strengthening the political activity of non-governmental organizations, etc. A certain negative consequence is defined the concept of migration conflict, which is fast in the pace of formation. The main actors of the migration conflict are the migration community and the civil society of the recipient country; between them there is no cultural-historical connection and no long-term residence of some in the territories of others. Migration conflict is a set of reasons in which cultural-religious dissonance is a prerequisite for the development of the conflict. In such a system there is a collision of interests both at the national and at the local level. This may lead to the rejection of most immigrants from the formal political system, or political marginalization (immigrants themselves or their political structures).. This mechanism either leads to the absence of a policy of integration and the avoidance of immigrants' problems, or to political and patronage measures that mainly reflect the interests of the majority (or specific politicians or parts of civil society) and ignore the real needs of immigrants. A striking negative manifestation is the transformation of the political field and the receipt by right-wing parties of support at the local and regional levels. As practice shows, in the European Union, such parties do not receive real support and remain relatively low, while at local and regional levels, they have real support in some districts, and supported by anti-immigration attitudes of civil society and populist programs of political parties themselves.

The solution to the situation is not possible only with the transformation of migration legislation. A clear policy on integration needs to be established and a set of measures for the integration of immigrants at the national, regional and local levels should be developed. The main actors in the integration policy are immigrants with different levels of adaptation and the civil society of the recipient country. Interaction between

them, as well as their interaction with political institutions, will determine the directions and the final result of integration. Integration policy is part of an institutional arrangement in a society that is politically determined (by majority voting) by the civil society of the recipient, so it will represent the expectations and demands of the latter, not immigrants. The issue of integration comes from the provision of political rights and the promotion of political activity. Because it reduces the risk of enclaves and opens migration communities, fighting with their closeness. The practice of granting or not granting political rights is individual in each individual state, but raising the level of political culture and attracting immigrants to the work of political institutions or civil society institutions reduces the level of conflict in the recipient country and increases the percentage of positive effects of migration processes in general.

Key words: migration process, migratory crisis, migration conflict, radicalism, political marginalization of immigrants, political activity, integration policy, political rights.